

Forfatter: Fibiger, Mathilde

Titel: Clara Raphael

Citation: Fibiger, Mathilde: "Clara Raphael", i Fibiger, Mathilde: *Clara Raphael*, udg. af Lise Busk-Jensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 264.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-fibiger01-shoot-idm140403938691872/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Clara Raphael

Axel forelsker sig, baronen frier til guvernanten, og den jordiske lykke frister, men hun må afslå for at være sit løfte tro. Først da frieriet indbefatter ægteskab uden 'jordisk kærlighed' (erotisk samliv), som Clara føler vil tage kraften fra hendes livsopgave, kvindeemancipationen, og som i parentes bemærket ville konfrontere hende med kønssystemet i praksis, kan det ni måneder lange handlingsforløb rundes lykkeligt af.

6. Clara Raphaels feminisme

Trods tekstens stigende koncentration om religiøse spørgsmål er Claras feminisme ikke rettet imod kristendommen. Hendes kontrovers med præsten holder sig inden for en gammeltkendt teologisk modsætning mellem viljens frihed og Guds almagt. Ligesom de i samtiden udbredte vækkelsesbevægelser styrker hun sin selvfølelse med et personligt gudsforhold og med bekræftelsen af kristendommens dominerende faderskikkelse: »Der er een Gud, og alles Faders, skriver hun, og »Jeg vil slutte mig til Gud, give mig til ham« (s. 57 og 64). Moderskikkelsen står tydeligt svagere, selv om »Marias himmelfart« hænger på væggen, og 'Jeanne d'Arc'-inspirationen indgives hende af »Guds Moder« (s. 63). Angrebet gælder det sociale kønssystem, som stiller kvinder og mænd forskelligt i forhold til det almene, staten og Gud. Fibiger hævder, at kvinden såvel som manden kan repræsentere det, Heiberg kalder det abstrakte menneske, at begge køn kan stå i et direkte forhold til Gud. Heibergs holdning er modsat, at manden repræsenterer det almene, mens kvinder er forbundet med det almene gennem sit forhold til manden. For Heiberg står manden mellem kvinden og Gud, han repræsenterer Gud for kvinden eller med Miltons ord, som også på Fibigers tid ofte citeredes: »he for God only / she for God in him« (*Paradise Lost* 1667, VIII l. 450-1).

Fibigers mest bemærkelsesværdigt indsats bestod i en vedholdende opmærksomhed mod dette midtpunkt i kønssystemet, ideen om at manden repræsenterer mennesket, mens kvinden er en særart. Tankegangen er ellers først blevet gennemanalyseret langt senere; f.eks. af Simone de Beauvoir i *Det andet køn* (1949, da. 1965),

hvor den biologisk betingede kønsforskel erstattes af socialt konstruerede kønsroller, således at opfattelsen af den fulde menneskelighed alene betinges af viljen og modet til at transcendere det givne; eller af Freuds psykoanalyse, hvor kønsforskellen omskrives til pigens og drengens forskellige stilling til kastrationsfantasi; og af Lacans teori om, at sproget og dets symbolske orden er domineret af en fallocentrisk logik, som henviser 'kvinden' til negationens plads som en ikke-mand.

Den patriarkalsk-kristne retorik, som Fibiger udtrykte disse ideer i, skyldtes samtidens kultur, hvorfra den unge forfatterinde nødvendigvis måtte låne sprog og begreber. Jævnligt citeres mandlige tænkere og forfattere som for manges vedkommende intet ville have haft til overs for hendes feminisme. Mest påfaldende er begejstringen for Poul M. Møller, i hvis skrifter en figur som Clara er søgt uskadeliggjort på forhånd. I essay'et »Qvindelighed« (1823, *Efterladte Skrifter* III, s. 314-321) latterliggør han kvinder med intellektuelle præntioner; en kusine, der foretrækker at pleje sit åndsliv frem for sin gamle tante, får en særlig hård medfart. Således lagde Fibiger allerede i valget af sine forbilleder den troskyldighed for dagen, som i den efterfølgende fejde om romanen og i det senere forfatterskab forhindrede hende i nogensinde at få konsolideret sin position.

Romanen præsterer kun en enkelt betydelig person, der kan formidle mellem heltindens radikale standpunkter og omgivelserne. I 4. og 7. brev møder Clara frk. Carlsen, en københavnsk dame, som imponerer ved sin dannelse og selvkontrol. Hun har oprettet et sprogkursus i den nærliggende by, er ældre end Clara, selverhvervende og uden familier situation. Hun belærer Clara om, at man må forsøge at virkeliggøre sine ideer i det samfund og inden for den familieform, der nu engang findes. Hvor Claras univers er tolt polariseret (»Guds Idee og Verdens Idee staae fjendtlige ligeoverfor hinandens, s. 38), forbinder frk. Carlsen begejstring og fornuft, himmel og jord, med det billede, at planterne både behøver solens lys (det himmelske, begejstringen) og jordens næring (det verdslige, fornuften) for at trives.

En psykoanalytisk tolkning af Claras tankegang vil hæfte sig ved, at det polariserede univers og kompromisløsheden bærer den barn-

lige narcissismes vandmærke. Clara foretrækker at forankre sin identitet i et udviklingsstadium før opdagelsen af den for pigen invaliderende kønsforskel. Afvisningen af slangen i hendes paradission («kun Slangen har jeg intet Brug for», s. 56) kan følgelig tolkes som et kastrationsforsvar ud fra devisen, hvad man ikke har, kan man ikke miste. Den modne frk. Carlsen svarer hertil, at man må erkende sin grundlæggende svaghed («den menneskelige Aands Afmagt»), før man kan samle kræfter til sin personlige virksomhed («være modtagelig for den hellig Aands Kraft», s. 60). Clara lader sig nu ikke overbevise («jeg føler kun min selvstændige Tilværelse i denne Modsejning af Godt og Ondt»). Hvis kristendommen truer hendes følelse af indre styrke, lader hun den hellere falde («Hvorfor skulde jeg da lytte til det, som er mig ufatteligt», s. 60-61). I *Minona* er denne konflikt mellem heltindens kvindelige selvfølelse og det kvindejendske samfund stadig det centrale tema, men her bliver resultatet det modsatte, idet heltinden erkender sin misopfattelse af verden, hvorefter forfatterinden dog foretrækker at tage livet af hende.

Claras feminisme er forankret i kritikken af patriarkatet som psykisk og symbolsk struktur, men denne feminisme udtrykkes skiftevis i litterære, politiske og teologiske koder som en æstetisk, social eller åndelig undertrykkelse, så det er ikke sært, at penneveninden gentagne gange må bede om at få præciseret, hvad det egentlig er, hun vil, og hvordan hun vil opnå det. Således presset slår Clara fast, at hun vil kæmpe for «Damernes Emancipation», at hendes slagmark er sproget og hendes våben pennen og stemmen (s. 69). Når det kommer til stykket, kræver Fibiger altså ikke umiddelbart hverken økonomisk eller politisk emancipation, damerne skal ikke «deltage i alle Herrerens Rettigheder og Forretninger» (s. 42). Heiberg konstaterer tilfreds, at Clara hverken vil skaffe kvinderne mandighedens sociale kendetegn («fægte, svømme og ryge Tobak») eller de politiske («have Sæde og Stemme i Kommuner og paa Rigsdagen»). Hvad hun kræver frihed til er at realisere sit ideal, en frihed Heiberg selv erklærer, at alle burde være enige om at indrømme kvinden (Marg. Fibiger 1891, s. 62). Her mødes de to romantiske idealister, Heiberg og Fibiger, i fuld samdrægtighed, hvorimod de er aldeles uenige om, hvad det kvindelige ideal er. Heiberg mener,

at det er den kristne madonna, moderen, men i *Clara Raphaels* persongalleri er der ingen positive moderskikkelser. Clara fornægter tværtimod den jordiske kærlighed; hendes kreativitet retter sig ikke mod moderskab, men mod forfatterskab, barnet er udskiftet med bogen. Det bedømmer Heiberg ud fra sin romantiske kønsfilosofi som en absolut fejl, og det er også klart, at Fibiger hermed afgørende overskrider det filosofiske grundlag, som på sin side havde muliggjort hendes radikale emancipationsteori. Heiberg sætter sin lid til, at forfatterinden snart vil forelske sig, hvorefter kærlighedens magt vil reilede hendes ideer. Den version gennemspillede Fibiger derefter pligtskyldigt i sin næste roman.

7. Modtagelsen af Clara Raphael

Den offentlige debat om *Clara Raphael* indledtes med Heibergs forord, og en bedre anbefaling til læserne kunne Fibiger næppe have ønsket sig. Han oplyser først, at den ukendte forfatterinde er en ganske ung pige, for at læserne ikke skal tro, at Claras ideer om afkald på jordisk lykke og hengivelse til Gud blot er bigotte omskrivninger af en aldersbetinget resignation. Samtidig understreger han Claras protestantiske grundsyn; hun forlader ikke verden for på katolsk vis at gå i kloster. Herefter falder de kritiske bemærkninger om Claras kvindeideal, jomfru-krigeren fra Orléans, som efter Heibergs mening burde have været udskiftet med jomfru-moderen fra Nazaret. I forlængelse heraf påpeger han sammenblandingen af idé og ideal; Clara forsøger at virkeliggøre det, som kun kan være en abstrakt idé, hun tager tidens romantiske og kristne myter alt for bogstaveligt. Om genren bemærker han, at tekstens karakter af novelle er illusorisk, og at den snarere må rubriceres under 'bekendelser'. Ved 'novelle' forstår Heiberg her nærmest 'samtdsroman'; i 1800-tallets begyndelse betegnede romanen ofte efter dens delvise oprindelse i den engelske 'novel'. Kritikken afløses igen af rosende ord om stilen, især den virkningsfulde kontrast mellem de abstrakte ideer og det provinsielle sceneri og mundrette sprog. Heiberg havde selv i nogle af sine vaudeviller og især i de netop udkomne *Gadeviser* (1849), hvis heltinde i